

יתרו ג

ולא על ידי כוכב ואמצעי אחר שיבקש עליהם. . והביא ראי' מהמעמד הנבחר ששמעו מהשם ית' עשרת הדברות מבלי שום אמצעי בינו לבינם ולכן לא יעשו אתו כלומר להיות אמצעיים בינו לבינם אלקי כסף ואלקי זהב והם הטלסמאות שהיו עושים הקדמונים להוריד רוחניות הכוכבים להצלחת הדברים המדומים, ואמר לא תעשון אתי וחזר לומר לא תע-שו לכם להגיד שהוא בלתי ראוי מצדו ומצדם, אם מצדו כי הוא מן השמים דבר עמכם בלי אמצעי, ואם מצדם שהם מהשגחתו והנהגתו יתברך אינם מהנהגת המערכות השמימיות".

ודורש ביאור, שגם על עשיית אמ-צעי, לכאורה, אין צורך להזהירם תיכף לאחר מ"ת, שהרי ענין זה הוא ג"כ בגדר ע"ז, וכפי שהאריך הרמב"ם בהל' ע"ז⁹, ובמ"ת ראו כל ישראל, כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו — וראו שהוא יחיד¹⁰, דאין עוד שום מציאות מלבדו ית'. ואיך יעלה על דעתם לעשות אמצעי בינם לבין אלקיהם?¹¹

ונראה לפרש, שהציווי ד"לא תעשון אתי" אינו (רק) אזהרה פרטית (על ע"ז או שיתוף או אמצעי וכיו"ב), אלא בו בא

א. בסוף פרשתנו מספר הכתוב, של-אחרי מתן תורה אמר הקב"ה למשה: "כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב לא תעשו לכם".

וכתב הרמב"ן בפירוש הדברים, "אח-רי שראיתם בעיניכם כי מן השמים דבר-תי עמכם ואני הוא האדון בשמים ובארץ אל תשתתפו עמי אלקי כסף ואלקי זהב כי אין לכם צורך אתי אל עזר אחר", ומפרש: תוכן ב' האזהרות שבכתוב, "לא תעשון אתי אלקי כסף גו' לא תעשו לכם" ש"הזהיר מן האמונה בהם וחזר והזהיר מן העשי' לבדה כענין ופסל¹² ומצבה לא תקימו לכם".

וכבר הקשו במפרשים על הרמב"ן, שדוחק לומר שבא להזהיר מן האמונה באלקה אחר (שהרי כבר נאמר בעשה"ד "לא יהי' לך גו'¹³"), וכתבו פירוש אחר, שכאן בא "לצוותם שעם האמונה באלקו-תו לא ישימו בתפילותיהם אמצעיים בינם לבין אלקיהם ולא יעשו צורות להוריד שפע הכוכבים להצליח קנינם יעז' וביעז' אינם צריכין אליהם לפי ש-אלקים קרובים אליהם בכל קראם אותו והוא ישמעם ויענם לא על ידי מלאך

(9) ראה גם ראב"ע כאן בפ' הארוך והקצר. לקח טוב נג'ארה. צרור המור. ספורנו. אלשיך. ש"ך עה"ת. ועוד.

(10) פ"א ה"א וריש פ"ב שם.

(11) ואתחנן ד, לה ובפרש"י (וראה לקמן הערה 28).

(12) וראה ראב"ע שם: ובעבור שהשם ידע ש-ישראל יעשו (העגל) הזהירים בתחלה שלא יעשו אלקי זהב. וראה אלשיך כאן.

(1) כ, יט"ב.

(2) כאן פסוק יט. וראה גם רלב"ג כאן.

(3) ובכמה דפוסים, "תשתפרי". ולכאורה כן צ"ל.

(4) אחרי הפירוש הפשוט. ע"ש.

(5) בהר כו, א.

(6) ראה גם אוה"ח כאן בפירוש ב' הפרטים

שבכתוב.

(7) אברבנאל כאן.

(8) פרשתנו כ, ג ואילך.

עשרת הדברות ונתינת תורה לישראל.
ולפי פשוטו הם שני ענינים ושונים.

וזו החידוש בהדיבור לאחר מתן תורה – „אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי” – ששני ענינים אלה אינם שני דברים שונים¹⁶, אלא תוכנו של מתן תורה הוא ביטול מציאות האדם, שירגיש ויכיר אשר „לא תעשון אתי”, שאין שום מציאות „אתי”.

ג. ההסברה בזה:

בגדרו של רגש הביטול שבאדם יש בכללות ב' אופנים¹⁷: (א) שהאדם מכניע ומשפיל א"ע, ובזה גופא אפשר שההכ-נעה שלו היא רק בפרט אחד או כמה, או שמכניע ומבטל א"ע לגמרי, כביטול עבד לגבי אדונו, שמכניע ומבטל א"ע לגמרי כלפי אדונו, לשמוע לקולו לכל אשר יצונו. (ב) ע"י גילוי נעלה ביותר נעשה הביטול בדרך ממילא, ובדוגמת ביטול אדם פשוט לגבי חכם גדול, שאין זה באופן שהאיש פשוט מבטל ומכניע את עצמו¹⁸, אלא שמציאותו מתבטלת בדרך ממילא לפני גודל מעלת החכם.

והיתרון באופן הב' לגבי האופן הא' הוא בשנים: (א) באופן הא' הביטול הוא מצד המתבטל, ובמילא מובן, אשר (ב) גם לאחר שמבטל א"ע, גם כשהוא בטל בכל פרטיו, עדיין נשאר הוא מציאות כעבד הבטל לפני אדונו; משא"כ באופן

לידי ביטוי כללות הענין דמ"ת, כדלקמן.

ב. והביאור בזה:

הפסוק הראשון שנאמר בתורה אחר מ"ת הוא¹⁹, „וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר . . וירא העם וינזעו ויעמדו מרחוק”, שבמ"ת נעשה בישראל ביטול גמור [ועוד זאת, בעת מ"ת נעשה ביטול בבריאה כולה, כמרז"ל²⁰, „כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צווה עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפו שרפים לא אמרו קדוש קדוש הים לא נודעוץ הבריות לא דברו אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנכי ה"א כו' כשדבר הקב"ה על הר סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו”, והיינו שמ"ת עשה ביטול לא רק בישראל אלא בכל הבריאה כולה].

ומשמעות הענין, שבמ"ת היו שני ענינים: (א) שישאל קיבלו את התורה והמצוות, (ב) הביטול שנעשה בישראל (ובכל הבריאה כולה). ושניהם באים משני הענינים שהיו במ"ת: (א) הקולות וברקים כו' וכללות גילוי השכינה וכל המרכבה עשה ביטול בישראל (ובכל הבריאה כולה). (ב) דבר ה' בעשה"ד, הוא נתינת התורה ומצוותי לישראל.

כלומר: במתן תורה היתה התגלות אלקית, שפעלה הכרה והרגשה בכל הנבראים (ובפרט בישראל) שאין מציאות בפ"ע כלל ולא נמצאו אלא מאמיתת המצאו²¹. ונוסף לזה הי' ענין אמירת

(16) ויומתק לפי פי' הרמב"ן (הנ"ל הערה 13)

ד„וכל העם רואים את הקולות גו' וירא העם וינזעו” הי' לפני מ"ת, כי הביטול שפעל דבר ה' הוא ביטול נעלה יותר.

(17) ראה דרך מצותיך קכת, א. ובכ"מ.

(18) ראה ד"ה ביום השמע"צ תשיי בתחלתו „התמים” ח"א ע' כה [נד, א] ואילך. אגרות קודש אדמו"ר מהור"צ חלק י' ע' שסט ואילך. וראה גם ד"ה רבי אומר היש"ת פ"ב. ועוד.

(13) כ, טו. וברמב"ן שם: דעת המפרשים שהי'

זה אחר מ"ת כו'. וגם לדעתו שזה הי' לפני מ"ת ואמירת עשה"ד, הרי נאמר בתורה אחרי מ"ת. וראה לקמן הערה 16.

(14) שמ"ר ספכ"ט.

(15) ל' הרמב"ם ריש הל' יסודי התורה.

היא לא תעשו אתי כו', והמ"ע הראשונה היא מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך, וממשיך, דזה שהל"ת כאן קודמת להעשה הוא לפי שהעדר קודם ליש והרקבון קודם ל- צמיחה, ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה".

כלומר: תוכן המל"ת הראשונה הוא הענין ד"העדר" (שקודם ליש) – ענין הביטול. ובוה בא לידי ביטוי כללות תוכן הענין דמ"ת, שתכליתה של תורה היא להביא את האדם למצב של "לא תעשו אתי" – שהרגש הביטול שלו הוא באופן ד"העדר", שאין שום מציאות אפילו לא בדרך "אתי" – דבר הטפל²⁵ ובטל להקב"ה, כלומר, לא (רק) הביטול הנרמז בכתוב "אין עוד מלבדו"²⁶, ד- מלבדו אין שום מציאות אבל עמו ישנה מציאות, אלא כמו שנאמר "אין עוד"²⁷, שאין שום מציאות כלל²⁸ (אפילו לא מציאות של "עוד" וטפל²⁹).

ויש לומר, שתוכן פירוש זה מרומז גם בדרשת המכילתא (והובא בפרש"י) עה"פ "לא תעשו אתי" – "לא תעשו . . דמות שמשיי המשמשין לפני במרום, לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים"³⁰, שבכללות קאי על ה- מרכבה העליונה³¹, והיינו, שעבודת בני

הב', (א) להיות שהביטול הוא לא מצדו, שהוא מכניע א"ע, אלא ע"י הגילוי, הרי הוא מתבטל בדרך ממילא, ולכן (ב) לא נשאר כאן שום מציאות, והיינו דאין זה "שהוא" לעצמו איזה מציאות רק שהוא בטל", אלא "שאינו במציאות כלל".

וזהו החידוש שנעשה בנתינת התורה לישראל:

תכלית העלי' בהכרת והרגשת ביטול המציאות שהיו נבראים יכולים להגיע אלי' לפני מ"ת, היא דרגת הביטול דמר- כבה, שמרכבה בטלה לגמרי להרוכב, ומ"מ יש מציאות של "מרכבה", ולכן אף שהאבות הן הן המרכבה³², "שכל אב- ריהם כולם היו קדושים ומובדלים מ- עניני עוה"ז ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו כל ימיהם"³³, גדר דמר- כבה הוא, שהיא בטלה אל הרוכב; יש כאן שני דברים, הרוכב והמרכבה הבט- לה אליי³⁴.

והחידוש דמ"ת הוא, שהביטול אינו רק תוצאה מהכנעת בני' להקב"ה, אלא ע"י ומצד התגלות ה', דכיון שאורייתא וקוב"ה כולא חד³⁵, לכן, כאשר "אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם", אין מקום למציאות בלעדו, גם לא מציאות שבטלה אליו ית'.

ד. ויש לומר שזהו תוכן תורת אדמו"ר הזקן שהביא כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁶, אשר המל"ת הראשונה לאחר קבלת התורה

25) ראה עירובין ד, ב. ויש"נ.

26) ואתחנן ד, לה.

27) שם, לט.

28) ראה לקו"ש חכ"ד ע' 41 ואילך, שלפרש"י

– ביטול זה נתגלה במ"ת (אלא ששם הוא על הפסוק אתה הראת. ע"ש. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 202 הערה

86. ואכ"מ).

29) ראה תניא שער היחוד והאמונה פ"ו (פ,

סעי' ואילך).

30) וראה תיב"ע עה"פ.

31) ראה גם ר"ה כד, ב. ע"ז מג, א ואילך.

רמב"ם הל' ע"ז פ"ג ה"א.

19) "התמים" ואג"ק שם. וראה גם ד"ה ביום השמע"צ שם.

20) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

21) תניא פכ"ג (כח, ב).

22) ראה סה"מ מלוטט ח"ד ע' קמא-קמג.

23) ראה תניא שם. וראה לקמן סעיף ה.

24) בחג השבועות תרצ"ט (ספר השיחות תר-

צ"י יתרו"ח היש"ת (קה"ת, תשמ"ט) ע' 337 ואילך.

הוא קשור עם עשה"ד, התורה שניתנה במ"ת.

ו. ועפ"י יובן מה שאדה"ז מפרש שעיקר הביטול הוא מ"ש, "לא תעשון אתי" ולא "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליי", כפי' כמה מפרשי התורה³⁸ ד"מז-בח אדמה תעשה לי" מורה על ההכנעה, כי לפירושם הביטול הוא ההכנעה והביטול מצד פעולת האדם, וענין זה הוא הקדמה והכנה לתורה, ובלי זה הוא מנ-גד לה' ולתורתו, כמחז"ל, "אין אני והוא יכולים לדור"³⁹, "לא תמצא בגסי רוח כו"⁴⁰ (וכפי שמפרשים⁴¹ דזהו ההמשך להכתוב שלפנ"י, "אתם ראיכם כי מן השמים דברתי עמכם, כי רם ה' ושפל יראה"⁴², ואע"פ ששכינתי בשמים מ"מ ממכון שבתי דברתי עמכם וזה מופת שאין חפץ לה' ברמי הקומה לפיכך לא תעשון אתי אלקי כסף וגו' וזה ציווי על המזבח שלא יעשו מכסף וזהב כי אם מזבח אדמה תעשה לי המורה על גדר העונה").

אבל לפי פירוש אדה"ז הביטול הוא מצד התורה, שהיא פועלת ביטול בתכ-לית, גדר, "העדר", ולכן מפרשו בלשון "לא תעשון אתי" המדגיש שאין שום מציאות (אפילו בדרך אתי, "את" הטפל).

ז. והנה גם בפירוש "מזבח אדמה תעשה לי" מפרש אדה"ז בעומק יותר, שאינו רק ציווי על הכנעה ועונה כדי להיות ראוי לקבל ציווי וכיו"ב, אלא הוא בעומק יותר, הבא כתוצאה מביטול

מעכשיו אינה "כדמות שמשיי", הביטול באופן ד', שמשיי המשמשין לפני", מרכ-בה העליונה, אלא למעלה מזה, ביטול בתכלית, "אין עוד".

ה. והנה מעין חילוק הנ"ל ישנו גם עכשיו (לאחרי מ"ת) בעבודת האדם, והוא ההפרש בין הביטול כאשר האדם מקיים מצות הקב"ה, והביטול בלימוד התורה, כפי שמבאר אדה"ז³², שאדם המקיים מצות הרי הוא "כעבד המקיים מצות המלך ועושה דבריו", אבל בלימוד התורה ה"ה "בחי' מלך", כמאמר מאן מלכי רבנן³³, כי דברי תורה שמוציא מפיו³⁴ הרי הם דבר ה' ממש, וכמ"ש³⁵ "ואשים דברי בפך, דברי ממש, כי דבר ה' זו הלכה"³⁶, היא היא הנגלית בו והיא המדברת מתוך גרונו".

והיינו דאף שבכדי שלימוד התורה יהי' כדבעי ובפרט באופן כזה – שהוא דבר ה' ממש – ה"ו כאשר האדם מכניע עצמו, מ"מ הרי עבודת האדם בזה אינה אלא הכנה וכלי, דע"י "ונפשי כעפר לכל תהי" נעשה "פתח לבי בתורתך"³⁷, אבל הביטול באופן ד', ואשים דברי בפך" נמשך מצד התורה עצמה.

וזהו מה שענין הנ"ל דשלילה וביטול המציאות נאמר בלשון של ציווי ומצוה – "אתם ראיכם כי מן השמים גו' לא תעשון אתי", להורות, שאין הביטול דבר בפ"ע הבא ומסתעף מהגילוי דמ"ת, אלא

(32) תו"א וישב כז, ב. וראה גם תניא שם

(פכ"ג).

(33) כ"ה בתו"א, ע"פ גיטין סב, סע"א.

(34) ראה גם לקו"ת פקודי ה, סע"ד ואילך. נשא

כב, ריש ע"ב. ועוד.

(35) ישע"י נא, טז.

(36) שבת קלח, ב.

(37) תפלת אלקי נצור – ברכות יז, א.

(38) ראה אברבנאל וכלי יקר כאן, ובהנסמן

לעיל הערה 9.

(39) סוטה ה, א.

(40) עירובין נה, רע"א.

(41) כלי יקר כאן.

(42) תהלים קלח, ו.

וזהו שמבואר שם, דהענין ד"מזבח אדמה" הוא בהמשך להל"ת ד"לא תעשון אתי", היינו הביטול הנעשה מצד התורה, שבזה אין מציאות כלל זולתי התורה שלומד (אפילו לא מציאות הבטילה). ובכתוב "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליי את עולותיך ואת שלמיך" מבואר איך שביטול זה (דלא תעשון אתי) חודר גם לתוך מציאות האדם, דגם כמו שהוא במציאותו מצ"ע שלא בשעת לימוד התורה, יהי ביטולו באופן הנ"ל, שאין שום מציאות כלל.

וע"ז ממשיך "מזבח של ביטול תעשה את עצמך, עולותיך העליות שלך, של-מיך השלימות שלך, תזבח על המזבח להיות עפר ואפר ממך".

דפירוש, שהביטול שלו אינו באופן שהוא מציאות בפ"ע המכניע ומבטל אי"ע לה, שאז הביטול הוא עבודה ומעלה שלו, אלא הביטול הוא באופן של זביחה, שאין כאן שום מציאות ו"מעלה" של ביטול, וזהו דוקא כאשר העליות והשלימות, היינו עליות ושלימות אמיתיים שנק' כן ע"פ תורת אמת (שתכלית העלי והשלימות ביחס לה' ולתורתו היא בביטול עצמו), זובח אותן על המזבח, היינו שלא נרגש אצלו שפעל ועשה איזה דבר נעלה ונתעלה לה' ונעשה שלם בעבודתו, אלא כולו הוא מזבח של ביטול, בלי הרגש של עליו ושלימות.

ח. והנה בתורת אדה"ז שם ממשיך, א' מזבח פון ביטול איז נאך קיין זאך ניט, נאך מען דארף אויף אים זובח זיין די עליות ושלימות".

ולכאורה ה"ז רק כפל לשון. אבל יש לומר שבזה מוסיף דרגא נעלית יותר.

האדם באופן ד"לא תעשון אתי", גדר "העדר". וכלשונו "רקבון הוא קודם ל-צמיחה ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה".

ביאור הענין:

אחרי הביאור ב"לא תעשון אתי", ממשיך אדה"ז (שם): "און די מצות עשה איז: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליי את עולותיך ואת שלמיך, מזבח אדמה תעשה: א' מזבח פון ביטול זאָלסטו זיך מאַכן. עולותיך דיינע עליות, שלמיך דיינע שלימות, זאָלסטו זובח זיין אויף דעם מזבח להיות עפר ואפר ממך".

ולכאורה ה"ז בסתירה להמבואר לפני: מלשונו בתחילה דהל"ת היא "לא תעשון אתי" והעשה "וזבחת עליו", וזה שהל"ת כאן הוא לפני העשה הוא לפי ש"העדר הוא קודם ליש ורקבון קודם לצמיחה ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה", מובן, שתוכן הענין ד"מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליי גו'" הוא הצמיחה, היינו המציאות והעלי של האדם, לא הביטול ("העדר"), ואח"כ ממשיך בביאור הכתוב שכל תוכנו הוא ההעדר והביטול של האדם, "לעשות עצמו מזבח של ביטול לזבח עליות שלך כו'?"

אלא שהן הן הדברים: כאשר הביטול הוא מצד האדם, הכנעה וענוה שהאדם פעל בעצמו, או אפילו ביטול באופן ד"עבד המקיים מצות המלך ועושה דב-ריו", הרי גם כשכאב לדרגת "מזבח אדמה", ענין של ביטול בתכלית, ישנו ענין של מעלה ושלימות, וכפשוטו דכאשר העבד מקיים מצות המלך, הרי נרגש שזוהי מעלה ושלימות שנפעלו על ידו (וע"ז עבד"ה מלך מלך).

כלל, לפי שחדור בביטול ד"העדר", "אין עוד".

ובסגנון פשוט יותר: העבודה בכל עניני תומ"צ צ"ל בלי הרגשת המציאות שלו, היינו, שאין זה באופן שהוא הלומד תורה ומקיים מצוות, כי אם ע"ד "מנפשי כרע"⁴⁵, שקיום התומ"צ נעשה (כמו) מאליו, בלי המציאות שלו⁴⁶. כלומר: כל עבודתו בתומ"צ היא רק שיתמלא רצון העליון, ולא איכפת לי' שדוקא הוא יהי' המקיים רצונו של הקב"ה⁴⁷, כי לא מורגשת מציאותו (גם לא כאדם המקיים רצונו ית') והדבר הקיים אצלו הוא רק – רצונו של הקב"ה.

(משיחת מוצש"ק, י' שבט תשכ"א)

(45) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד, הובא בתוס' שבת קיח, סע"ב. ועוד.

(46) ראה בארוכה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 705 ואילך.

(47) ראה ביאורו לאדמו"ר האמצעי פקודי (נט, ג), ולהצ"צ שם (ע' שי).

דהנה בלשון זו מוסיף שני דברים שלא נאמרו לפני": (א) דמזבח של ביטול "אין נאך קיין זאך ניט", היינו, שעיקר הענין אינו מה שעושה את עצמו "מזבח של ביטול" (שזה לחוד "אין נאך קיין זאך ניט"), אלא מה שזובח עליו "את עולותיך ואת שלמיך"⁴⁴. (ב) בזה גופא מדייק כאן "עליות ושלیمות" סתם (ולא כדלעיל "עולותיך, דיינע עליות, שלמיך דיינע שליםות"). ויש לומר החידוש בזה, דלא זו בלבד שנרגש אצלו שבכל עבודתו לא נעשה עלי' בו, ולא נעשה שליםות אצלו, אלא שאין כאן עלי' ושליםות

(44) וראה ס' השיחות שם, דכאשר חזר כ"ק מו"ח אדמו"ר על תורה זו, שאל אותו א' מן המסובים: "אחרי כי המזבח הוא מעפר וביטול, מה ענין זבחת העליות והשליםות"? וענהו כ"ק מו"ח אדמו"ר: "יש אופן אשר בכלל הוא בבחי' ביטול, אמנם כשמחדש חידוש טוב בתורה דערהערט ער דאס, והיינו כי המדובר הוא אודות עליות ושליםות אמיתיות וזה צריכים לזכור. וענין גאווה און גס הרוח האט זיך ניט גערעדט".

משפטים

בטל דין מועד מהשור ו"חזר לתמותו" ובמילא אין חייבים יותר מחצי נזק (ופשיטא דחייב חצי נזק דתם חל על הבעלים).

ואף שמקור הרמב"ם הוא בלשון הברייתא, "בעלים משלמין חצי נזק ו- שואל פטור מכלום", הרי שם לא נאמר הטעם, "שהרי החזירו"⁸, ויש לפרש שה- טעם הוא לפי שחזר לתמותו, משא"כ הרמב"ם מפרש הטעם שהשואל פטור "שהרי החזירו".

ב. ויובן זה בהקדם הביאור וההס- ברה בהך דינא ד"רשות משנה", דלכאור- רה תמוה מה טעם נאמר דשינוי רשות יבטל דין מועד מהשור – הרי "מועד" פירושו (בלשון הרמב"ם) "העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד", ותם שנעשה מו- עד היינו דכאשר, "הרגיל בשינויו פעמים רבות נעשה מועד לאותו דבר שהרגיל בו", ולמה נתבטל דין מועד מטעם שינוי רשות?

א. כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' נזקי ממון: "שור שהועד ונמכר או ניתן ב- מתנה חזר לתמותו שהרשות שנשתנית משנה דינו" (ומקורו: בגמ', דפליגי אמור- ראים אם רשות משנה אם לא, והרמב"ם פסק כמ"ד ד"רשות משנה").

והנה דין זה ד"רשות משנה" הביא הרמב"ם גם לעיל בפ"ד שם, וז"ל: "שא- לו כשהוא תם והועד בבית השואל והחזירו לבעליו חזר לתמותו הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה והבעלים משלמין חצי נזק והשואל פטור שהרי החזירו".

וצע"ק טעם השינוי בלשון הרמב"ם, דגבי שינוי רשות דמכר או מתנה נקט "שהרשות שנשתנית משנה דינו", וגבי שואל כתב "הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה".

גם צע"ק לשון הרמב"ם בסיום הלכה זו (גבי שואל), "והשואל פטור שהרי חז- וירו", דלכאורה הול"ל שפטור לפי ש-

(7) נסמן בהערה הקודמת.

(8) וזה שהוצרך בברייתא שם לסיים "ושואל פטור" (דלכאורה מאי קמ"ל), הוא בכדי להדגיש הניגוד לרישא דברייתא (והובא ברמב"ם שם פ"ד ה"ח) "שאלו בחוקת תם ונמצא מועד בעלים משלמין חצי נזק ושואל משלם חצי נזק", דאף שבנדו"ז מ- שלמים הבעלים חצי נזק (אף שהשור הוא ברשות השואל), הנה בסיפא השואל פטור מכלום (ורק הבעלים משלמים חצי נזק).

והשאלה כפנים היא על לשון הרמב"ם שנקט בטעם הדין "שהרי החזירו", דלכאורה טעם הפטור הוא לפי שחזר לתמותו ואין מה לחייבו (משא"כ ברישא שנשאר מועד ברשות השואל – ראה לקמן ס"ה והערה 45).

(9) שם פ"א ה"ד.

(1) ה"ו.

(2) מגיד משנה שם.

(3) ב"ק מ, ב – לענין רשות שואל (וראה לקמן בפנים).

וראה לעיל שם (לט, ב), שזהו טעם פלוגתת התנאים גבי אפוסטרופוס (וראה שם מ, א). אבל כענין זה פסק הרמב"ם (כאן) כר' יוסי דהיה בחוקתו (וראה לקמן סעיף ה והערה 46). וראה מגיד משנה כאן, שלדעת רב פפא אין פלוגתא זו תלויה ברשות משנה, והרמב"ם פסק כרב פפא. ע"ש.

(4) רב פפא.

(5) ה"ט.

(6) ומקורו בברייתא (שם מ, סע"א) וכפירוש רב

פפא (שם מ, ב), כמ"ש במגיד משנה שם.